Civilinė byla Nr. 3K-3-199/2012
Teisminio proceso Nr. 2-55-3-04432-2010-1
Procesinio sprendimo kategorija 132

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2011 m. gegužės 2 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų: Egidijaus Baranausko (pranešėjas), Česlovo Jokubausko (pirmininkas) ir Prano Žeimio, rašytinio proceso tvarka teismo posėdyje išnagrinėjo civilinę bylą pagal **atsakovo ALSTOM Power Sweden Aktienbolag (AB)** kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo 6 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 2-2029/2011 peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo UAB „Tarptautinė statybos korporacija“ ieškinį atsakovui ALSTOM Power Sweden (AB) dėl skolos priteisimo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

Šioje byloje yra kilęs ginčas dėl šalių sutartyje numatytos arbitražinės išlygos taikymo konkrečiam šalių ginčui.

Ieškovas UAB „Tarptautinė statybos korporacija“ kreipėsi į teismą su ieškiniu prašydamas priteisti iš atsakovo ALSTOM Power Sweden (AB) 882 022 Lt skolą, 216 698,23 Lt palūkanas, 8,05 proc. metines palūkanas už priteistas sumas nuo bylos iškėlimo teisme dienos iki teismo sprendimo visiško įvykdymo, taip pat bylinėjimosi išlaidas. Atsakovas ALSTOM Power Sweden (AB) pateikė atsiliepimą į ieškinį, kuriame nurodė, kad sutartyse ieškovas ir atsakovas numatė arbitražinę išlygą, pagal kurią visi šalių ginčai turi būti sprendžiami arbitraže Švedijos sostinėje Stokholme pagal Tarptautinių prekybos rūmų taisykles. Kadangi ieškinį teisme ieškovas pareiškė dėl ginčo, dėl kurio yra sudarytas arbitražinis susitarimas, tai atsakovas prieštaravo ginčo nagrinėjimui teisme ir reikalavo laikytis arbitražinio susitarimo.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų sprendimo ir nutarties esmė

Vilniaus apygardos teismas 2011 m. birželio 1 d. nutartimi ieškovo UAB „Tarptautinė statybos korporacija“ ieškinį atsakovui ALSTOM Power Sweden (AB) dėl skolos priteisimo paliko nenagrinėtą. Teismas nurodė, kad sutarties Nr. 71P00061-33 Elektrėnai WFGD, sudarytos ieškovo UAB „Tarptautinė statybos korporacija“ ir atsakovo ALSTOM Power Sweden (AB), 13.2 punkte nustatyta, jog šios sutarties priedas ir neatskiriama jos dalis yra dokumentas 9.8-0003, „Bendrosios

sutarties sąlygos“. Bendrųjų sutarties sąlygų 27 straipsnyje nustatyta, kad sutarčiai taikoma pirkėjo valstybės teisė ir sutartis sudaryta remiantis pirkėjo valstybės teise. Kilus klausimų, tiekėjo ir pirkėjo ginčų ar nesutarimų, kylančių iš sutarties ar susijusių su sutartimi ar atliekamais darbais, bet kuri šalis turi teisę perduoti ginčą galutinai išspręsti arbitražui, esančiam ALSTOM įmonės nurodytos sutartyje valstybės sostinėje, pagal Tarptautinių prekybos rūmų taisykles. Pagal įstatymuose įtvirtintą reglamentavimą ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką tuo atveju, kai šalys yra sudariusios arbitražinį susitarimą, viena šalių ar teismas, nesant reikalavimo tokį susitarimą pripažinti negaliojančiu, negali jo pakeisti. Kol arbitražinis susitarimas galioja, tol ginčas iš esmės nenagrinėtinas teisme. Šalių sudarytas arbitražinis susitarimas neprieštarauja įstatymuose nustatytiems imperatyviesiems draudimams perduoti ginčą nagrinėti arbitražui, todėl, atsakovui prieštaraujant ginčo nagrinėjimui teisme ir reikalaujant laikytis arbitražinio susitarimo, pirmosios instancijos teismas ieškovo UAB „Tarptautinė statybos korporacija“ ieškinį atsakovui ALSTOM Power Sweden (AB) paliko nenagrinėtą.

Lietuvos apeliacinis teismas 2011 m. rugsėjo 6 d. nutartimi panaikino Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 1 d. nutartį ir ieškovo UAB „Tarptautinė statybos korporacija“ ieškinį atsakovui ALSTOM Power Sweden (AB) dėl skolos priteisimo perdavė toliau nagrinėti Vilniaus apygardos teismui kaip pirmosios instancijos teismui. Lietuvos apeliacinis teismas savo nutartyje nurodė, kad Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 23 straipsnyje nustatyta, jog šalys savo susitarimu gali perduoti spręsti arbitražo tvarka bet kokį ginčą dėl teisės, išskyrus ginčus, kurie pagal įstatymus negali būti nagrinėjami arbitraže. Ginčo perdavimą arbitražui sudarant arbitražinę išlygą reglamentuoja Komercinio arbitražo įstatymo 9 ir 11 straipsniai, o nagrinėjamoje byloje ieškovas kilusiems ginčo teisiniams santykiams nepripažįsta arbitražinio susitarimo (išlygos), o atsakovas teigia jį esant sudarytą.

Pirmiausia Lietuvos apeliacinis teismas pasisakė dėl sutarties aiškinimo taisyklių nurodydamas, kad Civilinio kodekso (toliau – CK) 6.193 straipsnyje įtvirtinta, jog, aiškinant sutartį (nuostatas, susijusias su arbitražine išlyga), pirmiausia turi būti nagrinėjami tikrieji sutarties šalių ketinimai, o ne vien remiamasi pažodiniu sutarties tekstu, o esant ginčui dėl sutarties turinio bei jos sąlygų, sutartis aiškinama nustatant tikruosius sutarties dalyvių ketinimus, o ne vien remiantis pažodiniu sutarties teksto aiškinimu. Be to, sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą, jos sudarymo aplinkybes. Kartu sutarties sąlygos turi būti aiškinamos taip, kad aiškinimo rezultatas nereikštų nesąžiningumo vienos iš šalių atžvilgiu. Taigi taikant įstatyme išdėstytus ir teismų praktikoje pripažintus sutarčių aiškinimo būdus turi būti kiek įmanoma tiksliau išaiškinta išreikštoji šalių valia joms sudarant sutartis ir prisiimant iš tokių sutarčių kylančius įsipareigojimus. Nagrinėjamoje byloje buvo aiškinamasi, ar ginčui pagal ieškinį spręsti šalys buvo sudariusios arbitražinį susitarimą, t. y. ar šis ieškinio reikalavimas priklauso teismų jurisdikcijai, ar turi būti nagrinėjamas arbitražine tvarka. Lietuvos apeliacinis teismas nurodė, kad sutartyse tarp ieškovo ir atsakovo – 2008 m. balandžio 29 d. sutarties 71P0061-33 (T. 3. b. l. 107–139) bei 2008 m. kovo 6 d. sutarties 71P0061-32 (T. 3, b. l. 153–182) 13.2 punktuose „Priedai“ nurodyta, kad dokumentai, išvardyti žemiau, yra priedai ir neatskiriama šių sutarčių dalis. Kilus bet kokių konfliktų ar atsiradus prieštaravimų tarp Sutarties sąlygų ir techninių specifikacijų sąlygų, nurodytų skirtinguose dokumentuose, kurie sudaro neatskiriamą šios sutarties dalį, turi būti vadovaujamasi šios sutarties sąlygomis ir tokia dokumentų seka: 1 punktas – Dokumentas 9.8-0003 „Bendrosios sutarties sąlygos“; 11 punktas - konkretūs pasiūlymai. Bendrųjų sutarties sąlygų (Dokumento Nr. 9.8-0003) 27 straipsnyje nustatyta, kad sutarčiai taikoma Pirkėjo valstybės teisė ir Sutartis sudaryta remiantis Pirkėjo valstybės teise. Kilus klausimų, tiekėjo ir pirkėjo ginčų ar nesutarimų, kylančių iš sutarties ar susijusių su atliekamais darbais*, bet kuri Šalis turi teisę perduoti ginčą galutinai spręsti arbitražui, esančiam ALSTOM įmonės nurodytos Sutartyje valstybės sostinėje, pagal Tarptautinių prekybos rūmų taisykles* (T. 3, b. l. 79–106). Ieškiniu pareikšti reikalavimai yra grindžiami tuo, kad, kiekvieną kartą atsakovui pateikus pirkimo užsakymą ieškovui, o ieškovui tokį užsakymą priėmus, tarp šalių buvo sudaroma statybos rangos sutartis. Tie

užsakymai, kurių pagrindu reiškiamas ieškinys, buvo sudaryti bei ginčo teisiniai santykiai pagal juos atsirado (iškilo) dar iki 2008 m. balandžio 29 d. sutarties 71P0061-33 bei 2008 m. kovo 6 d. sutarties 71P0061-32 , kuriose yra arbitražinė išlyga, sudarymo.

Arbitražinė išlyga pripažįstama autonominio susitarimo statusą turinčiu susitarimu. Ji yra savarankiškas pagrindinės sutarties sąlygų atžvilgiu susitarimas. Lietuvos apeliacinis teismas nurodė, kad nors ginčo šalių sudaryta arbitražinė išlyga ir yra galiojanti, tačiau ji neapima bei netaikytina iki arbitražinės išlygos sudarymo atsiradusiems teisiniams santykiams, dėl kurių ir kilo ginčas pagal ieškovo pareikštą ieškinį. Be to, Bendrųjų sutarties sąlygų (Dokumento Nr. 9.8-0003) 27 straipsnyje nėra aiškiai apibrėžta, kad kilę ginčai ir nesutarimai sprendžiami arbitraže ir dėl tų klausimų, kurie kilę iš teisinių santykių iki pirmiau nurodytų sutarčių sudarymo, todėl Lietuvos apeliacinis teismas sprendė, kad nagrinėjamu atveju ginčui kilus dėl teisinių santykių, atsiradusių dar iki arbitražinės išlygos sudarymo, jiems šiose sutartyse nustatyta arbitražinė išlyga netaikoma. Jeigu ginčo šalys siekė, kad jų sudaroma arbitražinė išlyga būtų taikoma ir iki jos sudarymo kylantiems teisiniams santykiams, jos tokią savo valią turėjo aiškiai išreikšti sudaromoje arbitražinėje išlygoje, tačiau nagrinėjamu atveju to nepadaryta. Vienas bendrosios teisės principų yra tas, kad įstatymai ir kiti teisės aktai galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios (*lex retro non agit*). Iš esmės toks pats principas taikytinas ir sutartiniams teisiniams santykiams, nebent šalys aiškiai būtų išreiškusios valią, kad tam tikras susitarimas (pvz., dėl arbitražinės išlygos) galioja ir iki jo sudarymo atsiradusiems teisiniams santykiams. Tai yra svarbi teisinio tikrumo sąlyga, o išdėstytas aiškinimas atitinka ir CK 6.189 straipsnio 2 dalies nuostatas. Lietuvos apeliacinis teismas sprendė, kad nepagrįsta yra išvada, jog apskritai visiems šalių ginčams, įskaitant ginčus tiek dėl santykių iki arbitražinės išlygos nustatymo, tiek ir po jos nustatymo, taikoma sutartyje nustatyta arbitražinė išlyga. Nagrinėjamo ginčo šalys vėliau sudarytose sutartyse neišreiškė valios, kad arbitražinė išlyga galiotų atsakovo užsakymams, kurie buvo ieškovo gauti ir priimti vykdyti iki sutarčių sudarymo, todėl ginčai, tarp šalių kilę iš užsakymų, pateiktų iki sutarčių su arbitražine išlyga sudarymo, yra nagrinėtini teisme, nes jų neapima arbitražinė išlyga. Vien tam tikras anksčiau šalių sudarytų susitarimų ryšys su vėliau sudarytomis sutartimis, kuriose įtvirtinta arbitražinė išlyga, nesudaro pagrindo ir iki vėlesnių sutarčių sudarymo atsiradusiems ginčo teisiniams santykiams taikyti arbitražinę išlygą. Lietuvos apeliacinis teismas panaikino Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 1 d. nutartį ir klausimą sprendė iš esmės, remdamasis Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo nuostatomis. Šios konvencijos šalys yra Lietuvos Respublika ir Švedijos Karalystė, o jos 5 straipsnio 1 dalies a punkte nurodyta, kad ieškovo ieškinys atsakovui dėl skolos priteisimo yra teismingas Lietuvos Respublikos teismams pagal atliktų darbų vietą, todėl ieškinys nagrinėjamoje byloje perduotas Vilniaus apygardos teismui nagrinėti iš esmės.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimų į kasacinį skundą teisiniai argumentai

Atsakovas 2011 m. gruodžio 7 d. kasaciniu skundu prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo 9 d. nutartį ir priimti nutartį palikti galioti Vilniaus apygardos teismo 2009 m. birželio 1 d. nutartį bei priteisti iš ieškovo visas bylinėjimosi išlaidas. Kasacinis skundas grindžiamas toliau nurodytais argumentais.

1. Arbitražinio susitarimo turinys buvo vertinamas netinkamai, nes Lietuvos apeliacinis teismas padarė išvadą, kad šalių sudarytas arbitražinis susitarimas pagal savo turinį neapima teisinių santykių, dėl kurių kilo ginčas. Tokią išvadą apeliacinės instancijos teismas padarė remdamasis aplinkybe, kad užsakymai, kurių pagrindu reiškiamas ieškinys, buvo sudaryti bei ginčo teisiniai santykiai pagal juos atsirado dar iki sutarčių 71P0061-33 ir 71P0061-32, kuriuose yra arbitražinė išlyga, sudarymo. Kasatoriaus teigimu, teismas tinkamai nenustatė įrodinėjimo dalyko byloje ir netinkamai išaiškino santykį tarp šalių pasirašytų užsakymų ir juos pakeitusių sutarčių su arbitražine išlyga. Kasatorius nurodo, kad teismo išvada, jog ginčas negali būti sprendžiamas arbitraže, nes

šalių santykiai atsirado dar iki arbitražinio susitarimo sudarymo, prieštarauja Komercinio arbitražo įstatymo 9 straipsnio 1 daliai, kuri arbitražiniu susitarimu pripažįsta šalių susitarimą tiek dėl ateityje galinčių kilti, tiek dėl jau kilusių ginčų perdavimo spręsti arbitražui. Tai reiškia, kad šalių arbitražinio susitarimo sudarymo laikas neturi esminės reikšmės, ar ginčas turi būti sprendžiamas arbitraže. Kasatoriaus teigimu, vadovaudamasis Komercinio arbitražo įstatymo 9 straipsnio 1 dalimi, teismas privalėjo nustatyti, iš kokių konkrečių sutartinių teisinių santykių kilusius ginčus šalys susitarė spręsti arbitraže, tačiau priimdamas skundžiamą nutartį neįvertino šalių teisinio santykio objekto (arbitražinio nagrinėjimo dalyko) ir pažeidė šios teisės normos reikalavimus. Kasatorius, cituodamas arbitražinės išlygos turinį, nurodė, kad šalys įsipareigojo arbitražu spręsti ne tik ginčus, kylančius iš sutarčių 71P0061-33 ir 71P0061-32, bet ir „ginčus, susijusius su atliekamais darbais“. Darbais pagal „Bendrųjų sutarties sąlygų“ 1 straipsnį šalys susitarė laikyti visus darbus, įrangą ar paslaugas (įskaitant ilgalaikius statinius ir medžiagas) ar bet kurią jų dalį, kuriuos turi atlikti tiekėjas (atsakovas) remiantis sutarties sąlygomis. Kasatoriaus teigimu, darbai, dėl kurių šalys sudarė užsakymus, yra visiškai tapatūs darbams, kuriuos ieškovas atliko pagal sutartis (tiek pagal jų vykdymo vietą, tiek pagal kainą, tiek pagal apimtis), o ieškovas du kartus tų pačių darbų nevykdė, nes šalys sutartis sudarytas pagal užsakymus pakeitė sutartimis, kuriose dar iki kylant šalių ginčui numatė, kad ginčai, susiję su atliekamais darbais, bus sprendžiami arbitraže.

2. Apeliacinės instancijos teismas pažeidė CK 6.193 straipsnyje nustatytas sutarčių aiškinimo taisykles, nes visiškai formaliai atskyrė teisinius santykius, atsiradusius šalių pasirašytų užsakymų pagrindu, nuo teisinių santykių, atsiradusių pagal vėliau dėl to paties dalyko šalių sudarytas rašytines sutartis, kuriose buvo nustatyta arbitražinė išlyga, nenagrinėjo tikrųjų sutarties šalių ketinimų, rėmėsi vien pažodiniais sutarčių tekstais. Kasatoriaus teigimu, pripažindamas užsakymų ir juos pakeitusių sutarčių 71P0061-33 ir 71P0061-32 ryšį, teismas nenustatė šio ryšio pobūdžio ir nepasisakė dėl svarbiausio atsakovo argumento – kad visi užsakymai, kurių pagrindu pareikštas ieškinys, neteko galios šalims pasirašius sutartis su arbitražine išlyga. Kasatorius nurodė, kad šalių sutartiniai santykiai užsakymų pagrindu prasidėjo joms susitarus tik dėl esminių sutarčių sąlygų, ir jau šalims vykdant sutartis užsakymų pagrindu, esamus sutartinius santykius šalys detaliai aptarė sutartimis 71P0061-33 ir 71P0061-32. Kiekvieną kartą atsakovui pateikus rašytinį užsakymą ieškovui (oferta), o pastarajam jį priėmus (akceptas), būdavo sudaroma sutartis. Užsakymuose šalys susitardavo tik dėl esminių sutarties sąlygų, ir kadangi jo visiškai pakako sutarties galiojimui, tai šalių susitarimas dėl antraeilių sutarties sąlygų buvo atidėtas, tokia praktika atitiko CK 6.162 straipsnio nuostatą. Be to, kasatoriaus teigimu, sutarčių teisės principas šalims leido pakeisti jau sudarytą sutartį ir tokiame pakeitime detaliai aptarti įvairius sutarties vykdymo klausimus, kurie nebuvo aptarti sutartyse sudarytose užsakymų pagrindu, įskaitant ir šalių ginčų sprendimo tvarkos nustatymą arbitraže. Kasatoriaus nuomone, ta aplinkybė, kad ieškovas į teismą kreipėsi 2010 m. gruodžio 28 d., kai jau galiojo arbitražinė išlyga, reiškia, kad teismas privalėjo ištirti ir įvertinti, su kokiais atliekamais darbais susiję šalių ginčai, ir nustatyti, ar ginčas priskirtinas arbitražui pagal šį kriterijų.

3. Pagal arbitražo doktrinoje ir praktikoje galiojančias nuostatas arbitražinio susitarimo buvimą ir galiojimą, taigi šalių valią spręsti ginčus arbitražine tvarka, gali patvirtinti ne tik rašytiniai įrodymai, bet ir kiti faktai, tarp jų – sutarties vykdymas, iš kurio galima padaryti išvadą, kad šalys sutiko su jų sudarytos sutarties sąlygomis, tarp jų – ir su jų sutartyje įtvirtinta arbitražine išlyga. Kasatoriaus teigimu, kilus šalių ginčui dėl sąskaitų apmokėjimo, ieškovas 2009 m. rugsėjo 16 d. raštu Nr. 9-1-523 atsakovui nurodė esąs pasirengęs kreiptis į arbitražą. Šis ir kiti įrodymai, kasatoriaus nuomone, patvirtina, kad šalių pasirašyti užsakymai ir vėliau pasirašytos sutartys nelaikytinos atskiromis sutartimis ir reguliuoja tarp šalių atsiradusius statybos rangos teisinius santykius, kilusius dėl to paties dalyko (dėl tų pačių darbų), o šalys savo valią dėl arbitražinės išlygos taikymo išreiškė arbitražui priskirdamos ginčus, susijusius tiek su sutartimis 71P0061-33 ir 71P0061-32, tiek ir su atliekamais darbais. Kasatorius nurodo, kad iš ginčijamos nutarties matyti, jog teismas ginčo teisinių santykių atsiradimo momentu laikė momentą, kai šalys sudarė užsakymą,

o ne ginčijamos sutartinės prievolės atsiradimo momentą. Taip aiškinant šalių sudarytoje sutartyje esančią arbitražinę išlygą, jos neįmanoma realiai taikyti šalių ginčams, nes visi šalių santykiai pagal sutartis atsirado dar iki sutarčių, kuriose yra arbitražinė išlyga, sudarymo, t. y. ankstesnių užsakymų pagrindu, tai neatitinka sutarties šalių ketinimų arbitraže spręsti ginčus, susijusius su atliktais darbais.

4. Tarptautinio arbitražo doktrinoje ir praktikoje laikomasi pozicijos, kad, kilus abejonių dėl arbitražinio susitarimo buvimo ir jo galiojimo, abejonės aiškinamos arbitražinio susitarimo galiojimo naudai.

5. Teismų prieštaringai įvertintas arbitražinis susitarimas nėra akivaizdžiai negaliojantis teisme inicijuoto ginčo atžvilgiu, o tam, kad būtų padaryta išvada dėl ginčo arbitruotinumo, reikia papildomai aiškintis bylos aplinkybes bei tirti papildomus įrodymus. Kasacinio teismo praktikoje įtvirtinta taisyklė, kad arbitražas visų pirma pats sprendžia dėl savo jurisdikcijos, o arbitražinio susitarimo galiojimas dėl ginčo arbitruotinumo nustatomas pagal teismo vietos materialiąją teisę, o pagal šalių sudarytą arbitražinę išlygą ir ginčui taikytiną Stokholmo prekybos rūmų arbitražo instituto arbitražo taisyklių 10 straipsnį arbitražinei išlygai taip pat taikoma kompetencijos-kompetencijos doktrina. Arbitražo teisė spręsti dėl savo kompetencijos nagrinėti ginčą turi apimti ir arbitražo teismo teisę įvertinti, ar šalių sudarytas arbitražinis susitarimas taikytinas tiems teisiniams santykiams, iš kurių kilo šalių ginčas, ypač tais atvejais, kai arbitražinis sutarimas nėra „*negaliojantis ar niekinis, praradęs reikšmę ar jo neįmanoma įvykdyti*“. Dėl to teismas gali nepripažinti arbitražinio susitarimo tik tokiu atveju, kai nėra jokių abejonių dėl atitinkamo susitarimo netaikymo šalių ginčui, ir tam, kad būtų padaryta tokia išvada, nereikia papildomai aiškintis bylos aplinkybių. Teisminio precedento nagrinėjamoje byloje suformavimas nurodant, kuri institucija – teismas ar arbitražas – turi kompetenciją vertinti, ar šalių reikalavimai patenka į galiojančio arbitražinio susitarimo sferą, kai šalių ginčas yra kilęs tik dėl to arbitražinio susitarimo turinio aiškinimo ir tam reikia išsamios teisinės ir faktinės analizės, bus reikšmingas teisės plėtrai.

Ieškovas 2012 m. sausio 12 d. atsiliepimu į kasacinį skundą prašo Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo 6 d. nutartį palikti nepakeistą ir ieškovo naudai iš atsakovo priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepimą į kasacinį skundą ieškovas grindžia toliau nurodytais argumentais.

1. Lietuvos apeliacinis teismas tinkamai nustatė įrodinėjimo dalyką byloje. Arbitražinis susitarimas yra sutartinio pobūdžio, todėl, sprendžiant dėl to, ar šalys turi būti nukreiptos į arbitražą, turi būti išsiaiškinta, dėl ko tiksliai susitarė šalys. Teisės principas, kad įstatymai ir kiti teisės aktai galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios, taikytinas ir sutartiniams teisiniams santykiams, nebent šalys aiškiai būtų išreiškusios valią, kad tam tikras susitarimas (pavyzdžiui, dėl arbitražinės išlygos) galioja ir iki jo sudarymo atsiradusiems santykiams, ir toks aiškinimas visiškai atitinka CK 6.189 straipsnio 2 dalį. Sutartyse įtvirtintame arbitražiniame susitarime nėra aiškiai apibrėžta, kad ginčai ir nesutarimai sprendžiami arbitraže ir dėl klausimų, kilusių iki sutarčių sudarymo, todėl nagrinėjamu atveju sutartyse nustatyta arbitražinė išlyga šiam ginčui netaikytina. Be to, byloje nėra jokių įrodymų, patvirtinančių, kad Sutartys pakeitė pirkimo užsakymų pagrindu sudarytas sutartis, o bendrosiose sutarčių sąlygose pateikta sąvokos „darbai“ apibrėžtis nepatvirtina, kad šalių ginčas patenka į arbitražinio susitarimo apimtį.

2. Lietuvos apeliacinis teismas nepažeidė sutarčių aiškinimo taisyklių, o kasatorius, cituodamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, siekia ją interpretuoti taip, kaip jam palankiau, ir pats netinkamai aiškina CK 6.162 straipsnio 2 dalį – ieškovo teigimu, remiantis šia nuostata, šalys gali apskritai nesusitarti dėl antraeilių sutarties sąlygų. Be to, arbitražinis susitarimas yra atskiras susitarimas, kuris gali būti sudarytas tiek kaip atskira sutartis, tiek kaip sutarties dalis. Todėl tam, kad šalys vėliau sudarytų arbitražinį susitarimą, visiškai nebūtina, kad šalys susitartų ir dėl kitų antraeilių sąlygų.

3. Kasatoriaus teiginys, kad neva ieškovas savo elgesiu patvirtino arbitražinės išlygos buvimą, grindžiamas ta aplinkybe, jog ieškovo po sutarčių sudarymo išrašytose PVM sąskaitose –

faktūrose numatyta, kad 10 procentų mokėtinos sumos sulaikoma kaip garantija, o tokią atsakovo teisę numatė tik sutartys, todėl ieškovo elgesys patvirtina, jog sudarytas sutartis jis laikė pakeičiančiomis pirkimo užsakymo pagrindu sudarytas sutartis, yra nepagrįstas. Atsakovas nurodo, kad tarp šalių nuo pat pirkimo užsakymų pateikimo buvo susiklosčiusi praktika 10 procentų atsakovo ieškovui mokėtinos sumos sulaikyti kaip garantiją. Ieškovo teigimu, ta aplinkybė, kad jis pats nurodė, jog kreipsis į arbitražą dėl skolos išieškojimo, nepatvirtina, kad ieškovas pripažino arbitražinės išlygos galiojimą. Ieškovas nurodo, kad jo darbuotojai nėra profesionalūs teisininkai ir negalėjo suvokti, jog nagrinėjamu atveju arbitražinis susitarimas šiam konkrečiam ginčui netaikytinas.

4. Lietuvos apeliacinis teismas teisingai nustatė teismo ir arbitražo jurisdikcijos ribas. Ieškovo nuomone, nagrinėjamu atveju kompetencijos – kompetencijos doktrina netaikytina, nes arbitražo procesas dar nėra prasidėjęs. Be to, nagrinėjamu atveju, ieškovo nuomone, nėra jokių abejonių dėl to, kad šalių ginčas nenagrinėtinas arbitraže.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl arbitražinio susitarimo teisinės reikšmės ir teismo bei arbitražo jurisdikcijos santykio

Pagal Komercinio arbitražo įstatymo 2 straipsnį arbitražas – ginčo sprendimo būdas, kai fiziniai ar juridiniai asmenys, remdamiesi savo susitarimu, tarpusavio ginčui spręsti kreipiasi ar įsipareigoja kreiptis ne į valstybės teismą, o į jų susitarimu pasirinktą arba įstatymo nustatyta tvarka paskirtą trečiąjį asmenį ar asmenis. CPK 22 straipsnyje nustatyta, kad šalys savo susitarimu gali perduoti spręsti arbitražo tvarka bet kokį ginčą dėl teisės, išskyrus ginčus, kurie pagal įstatymus negali būti nagrinėjami arbitraže.

Lietuvos Respublikos Seimas 1995 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. 1-760 ratifikavo 1958 metų Niujorko konvenciją dėl užsienio arbitražų teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (toliau – Niujorko konvencija). Ši konvencija yra Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, todėl teismai, spręsdami klausimus, susijusius su arbitražu, ja privalo vadovautis, kai teismo nagrinėjamas klausimas sureguliuotas konvencijos (Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis, CK 1.13 straipsnis).

Niujorko konvencijos II straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekviena Susitariančioji valstybė pripažįsta rašytinį susitarimą, pagal kurį pusės pasižada perduoti arbitražui visus ar tam tikrus ginčus, kilusius arba galinčius kilti tarp jų dėl kurių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, galinčių būti arbitražinio nagrinėjimo dalyku. Komercinio arbitražo įstatymo 9 straipsnyje arbitražinis susitarimas apibrėžiamas kaip šalių susitarimas perduoti spręsti arbitražiniam teismui visus ar tam tikrus ginčus, kilusius ar galinčius kilti tarp jų dėl kokių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalykas. Arbitražinis susitarimas gali būti įformintas kaip arbitražinė išlyga, įrašyta sutartyje, arba kaip šalių sudaryta atskira sutartis. Teisėjų kolegija taip pat pažymi, kad sutarčių laisvės principas leidžia susitarti šalims ir dėl arbitražinio susitarimo taikymo santykiams susiklosčiusiems iki jo sudarymo.

Taigi arbitražinis susitarimas yra šalių sutartis, kuria jos paveda tarpusavio ginčą spręsti privatiems asmenims – arbitrams, o ne valstybės teisme. Arbitražinio susitarimo sudarymas savaime nereiškia, kad šalys eliminuoja bet kokią galimybę ginčą spręsti teisme. Pagal Niujorko konvencijos II straipsnio 3 dalį (Niujorko konvencijos tekstas lietuvių kalba, skelbta 1995 m. vasario 1 d. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 10-208) Susitariančiosios valstybės teismas, jeigu į jį patenka ieškinys tokiu klausimu, dėl kurio šalys sudarė šiame straipsnyje numatomą susitarimą, turi*, vienai iš pusių*

prašant, pasiųsti puses į arbitražą, *jeigu nenustato, kad minėtas susitarimas yra negaliojantis, neteko galios arba negali būti įvykdytas*. Akivaizdu, kad ši konvencijos nuostata įpareigoja teismus pasiųsti šalis į arbitražą tik tuo atveju, jei yra įvykdomos dvi sąlygos: pirma, viena iš arbitražinio susitarimo pusių turi prašyti perduoti ginčą arbitražui ir, antra, teismas turi nustatyti, kad arbitražinė išlyga yra galiojanti, nėra netekusi galios arba gali būti įvykdyta. Niujorko konvencijos II straipsnio 3 dalies nuostatos iš esmės atsispindi ir nacionaliniame teisiniame reglamentavime. Taip Komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsnyje nustatyta, kad teismas, gavęs ieškinį klausimu, dėl kurio šalys yra sudariusios arbitražinį susitarimą, bet kurios iš šalių reikalavimu atsisako jį priimti. Ši įstatyme įtvirtinta nuostata atkartojama CPK nustatytose proceso teisės taisyklėse. Pagal CPK 137 straipsnio 2 dalies 6 punktą (nagrinėjamoje byloje aktuali iki 2011 m. spalio 1 d. galiojusi CPK redakcija) teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu šalys yra sudariusios susitarimą perduoti tą ginčą spręsti arbitražui ir atsakovas prieštarauja ginčo nagrinėjimui teisme bei reikalauja laikytis arbitražinio susitarimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad jeigu ieškinio priėmimo stadijoje teisėjas atsakovo valios neišsiaiškino ir iškėlė bylą, teismui vėliau bylos nagrinėjimo metu išsiaiškinus, kad yra arbitražinis susitarimas, o atsakovas prieštarauja ginčo nagrinėjimui teisme bei reikalauja laikytis šio susitarimo, ieškinys paliekamas nenagrinėtas (CPK 296 straipsnio 1 dalies 9 punktas). Jeigu pirmosios instancijos teismas nepriėmė sprendimo ieškinį palikti nenagrinėtą, tai, esant pagrindui, tokį sprendimą turės priimti apeliacinės ar kasacinės instancijos teismas (CPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punktas, 359 straipsnio 1 dalies 6 punktas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 9 d. nutartis, priimta byloje *AB „Mažeikių nafta“ v. Liberty Mutual Insurance Europe Limited, AIG UK Limited, SCOR UK Limited, Arch Insurance Company (Europe) Limited, ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-64/2010).

Nagrinėjamoje byloje atsakovas yra pareiškęs prieštaravimą dėl bylos nagrinėjimo teisme ir reikalavimą laikytis arbitražinio susitarimo, byloje taip pat nėra ginčo dėl arbitražinio susitarimo galiojimo. Tačiau teisėjų kolegija pažymi, kad Niujorko konvencijos II straipsnio 3 dalis, CPK 137 straipsnio 2 dalies 6 punktas bei CPK 296 straipsnio 1 dalies 9 punktas gali būti taikomi tik tada, kai šalių arbitražinis susitarimas sudarytas dėl ginčo, kilusio iš santykių, kurių pagrindu ir reiškiamas ieškovo reikalavimas. Nei Niujorko konvencija, nei nurodytos CPK normos nereglamentuoja procesinės situacijos, kai, nors ir tarp šalių yra sudarytas arbitražinis susitarimas, tačiau ieškovo reikalavimas grindžiamas sutartimi, kurios toks susitarimas neapima. Tokiu atveju teismas turi vadovautis tomis CPK normomis, kurios nereglamentuoja procesinių teisinių padarinių, taikytinų arbitražinio susitarimo atveju. Tarp byloje dalyvaujančių šalių būtent ir kilęs ginčas dėl to, ar ieškovo reikalavimas kildinamas iš savarankiškų sutarčių ar iš sutarčių, kurioms taikomas arbitražinis susitarimas. Pažymėtina, kad tai nėra ginčas dėl arbitražinio susitarimo galiojimo, todėl teisėjų kolegija tokiu aspektu nepasisako ir nesivadovauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, iš esmės suformuota bylose, kuriose buvo nagrinėjami arbitražinio susitarimo galiojimo klausimai. Atsakovui pareiškus prieštaravimą dėl bylos nagrinėjimo teisme ir reikalavimą laikytis arbitražinio susitarimo, o ieškovui teigiant, kad jo reikalavimas grindžiamas sutartiniais santykiais, kuriems toks susitarimas netaikomas, teisminio nagrinėjimo dalykas, visų pirma, yra arbitražinio susitarimo taikymo apimtis. Teisėjų kolegija pažymi, kad esant tokiai procesinei situacijai teismas negali *a priori* taikyti CPK 137 straipsnio 2 dalies 6 punkte ar 296 straipsnio 1 dalies 9 punkte nustatytų pasekmių, o privalo išsiaiškinti, ar reikalavimas grindžiamas santykiais, kuriems taikomas arbitražinis susitarimas. Nustačius, kad šalys nebuvo sudariusios arbitražinio susitarimo dėl sutartinių santykių, iš kurių kildinamas ieškinyje pareiškiamas reikalavimas, ginčas turi būti nagrinėjamas teisme, tačiau, jeigu nustatoma, kad tokiam ginčui turi būti taikomas arbitražinis susitarimas, ieškinys privalo būti paliktas nenagrinėtas.

Kartais arbitražinio susitarimo taikymas nagrinėjamam ginčui yra akivaizdus, kartais tai gali būti nustatyta tik sudarius šalims galimybę visomis CPK nustatytomis įrodinėjimo priemonėmis teikti su tuo susijusius įrodymus bei atlikus tokių įrodymų vertinimą. Atsakovas tiek pirmosios, tiek ir apeliacinės instancijos teisme įrodinėjo, kad darbai, dėl kurių apmokėjimo ieškovas yra pareiškęs

reikalavimą, yra įtraukti į sutartis 71P00061-33 ir 71P0061-32, kurioms taikomas arbitražinis susitarimas. Taigi, atsakovas įrodinėjo, kad arbitražinis susitarimas taikomas ir santykiams, iš kurių ieškovas kildina savo reikalavimą. Esant tokiam ginčui teismas privalėjo išaiškinti arbitražinio susitarimo taikymo apimtį, todėl teisminio nagrinėjimo dalykas visų pirma yra klausimas, ar sutartys 71P00061-33 ir 71P0061-32 ir, atitinkamai, arbitražinis susitarimas apima ir darbus, už kuriuos reikalaujama atlyginti, t. y. arbitražinis susitarimas taikomas ir ginčui dėl ieškovo pareikštų reikalavimų. Tuo tarpu pirmosios instancijos teismas šio klausimo visai nenagrinėjo palikdamas ieškinį nenagrinėtą. Apeliacinės instancijos teismas taip pat tokių atsakovo argumentų nenagrinėjo ir dėl jų nepasisakė, t. y. nesiaiškino, ar ieškovo atlikti darbai patenka į sutarčių 71P00061-33 ir 71P0061-32 ir, atitinkamai, arbitražinio susitarimo reguliavimo sritį, tačiau klausimą dėl jurisdikcijos išsprendė iš esmės perduodamas ieškinį nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Teisėjų kolegija pagrįstu laiko kasacinio skundo argumentą dėl to, kad teismas privalėjo nustatyti, iš kokių konkrečių sutartinių teisinių santykių kilusius ginčus šalys susitarė spręsti arbitraže. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų priimti procesiniai sprendimai priimti netinkamai nustačius teisminio nagrinėjimo dalyką, neatskleidus bylos esmės, todėl negali būti laikomi motyvuotais, dėl ko pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nutartys naikintinos. Teisėjų kolegija sprendžia, kad nurodyti esminiai proceso teisės normų pažeidimai negali būti pašalinti apeliacinės instancijos teisme, nes nebūtų užtikrintos šalių teisės į tinkamą teisminį procesą instancine tvarka, todėl panaikinus apeliacinės instancijos teismo nutartį byla perduodama nagrinėti pirmosios instancijos teismui spręsti klausimui dėl jurisdikcijos (CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktas, 360 straipsnis).

Dėl bylinėjimosi išlaidų

Kasaciniame procese valstybė patyrė 22,1 Lt procesinių dokumentų įteikimo išlaidų (CPK 79 straipsnis, 88 straipsnio 1 dalies 3 punktas, 92 straipsnis). Kadangi byla grąžinama nagrinėti pirmosios instancijos teismui, tai nurodytų išlaidų valstybės naudai šioje proceso stadijoje nepriteisiama. Pirmosios instancijos teismas turės nustatyti visas svarbias šiai bylai aplinkybes, ištirti visus svarbius įrodymus ir, spręsdamas klausimą iš esmės, turės paskirstyti šalių patirtas bylinėjimosi išlaidas (CPK 93 straipsnio 1 ir 5 dalys).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 327 straipsnio 1 dalies 2 punktu, 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 360 ir 362 straipsniais,

n u t a r i a :

Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 1 d. nutartį ir Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. rugsėjo 6 d. nutartį panaikinti ir bylą perduoti iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai Egidijus Baranauskas

Česlovas Jokūbauskas

Pranas Žeimys